

بسوی توسعه: در نسبت بین دولت و سازمانهای مردم نهاد (سمن ها)

مهدی مالمیر، استادیار جامعه‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی

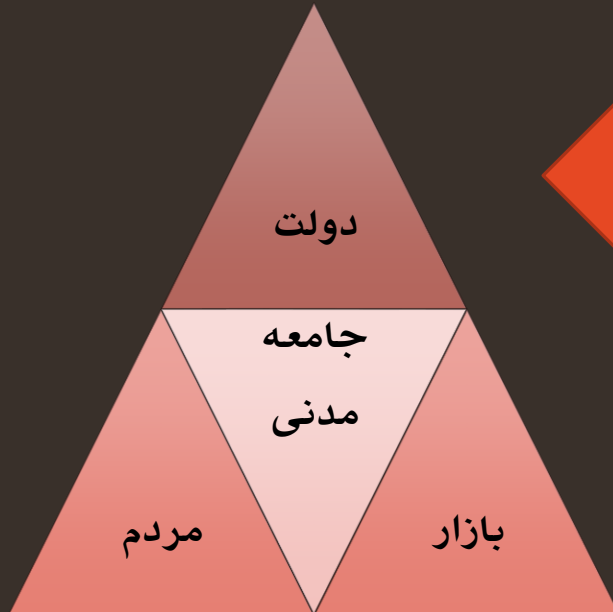
سوالاتی درباره توسعه و سمن ها

- توسعه چیست؟ نیروهای توسعه چه کسانی هستند؟
- رویکردهای نوین به توسعه؟ از توسعه دولت محور به توسعه جامعه محور!
- نسبت سمن با امر توسعه؟
- مسائل و مشکلات سمن ها؟ وضعیت حال؟ دورنمای آینده؟
- ظرفیت و توانمندسازی سمن ها؛ چرا و چگونه؟

توسعه یک «تغییر خوب» است (رابرت چمبرز)

توسعه: نسبت بین نظم و تغییر

- نظم ایستا: عوامل نظم دهنده بزرگتر و غالب بر عوامل تغییر
- نظم متزلزل: عوامل تغییر دهنده بزرگتر و غالب بر عوامل نظم دهنده
- نظم پویا: نسبت متوازن بین و متعادل بین عوامل نظم دهنده و عوامل تغییر

مثلت توسعه:

جامعه مدنی قوی شرط لازم و ضروری برای پیشبرد توسعه

کلیدی ترین عنصر تعیین کننده قدرت ملی در عصر پسا صنعتی مطابق پژوهش موسسه رند (Rand) از بین ۱۱۴ شاخص، مولفه رابطه قوی دولت با جامعه است.

توسعه جایگزین تلاش نظام سوم یا سیاست
شهروندان است (فریدمن)

رویکرد توسعه جایگزین

- رویکرد توسعه جایگزین در ادبیات توسعه بدنبال تدوین اهداف جدیدی برای توسعه است.
- هدف توسعه تنها رشد تولید ناخالص داخلی نیست بلکه توسعه انسانی است
- تلاش های توسعه ای زمانی موفق خواهند شد که جامعه در آنها مشارکت داشته باشد
- در راستای تحقق اهداف توسعه، سازمانهای غیر دولتی نقش اساسی دارند
- در توسعه جایگزین تاکید بر توسعه محلی و توانایی مردم در خلق تغییرات است
- در این رویکرد ، روشهای مشارکتی و مردم محور محوریت دارد

رویکرد توسعه جایگزین

توسعه به معنای تحول اجتماعی است؛ تحول به سمت عدالت، شمول گرایی و پایداری (کورتن)

- لفظ جایگزین در این شکل از توسعه اشاره به سه حوزه دارد: عامل توسعه (شهروندان، سمن ها) روش توسعه (مشارکتی، بومی و خوداتکاء) هدف توسعه (تعریف محلی نیازهای اساسی)
- توسعه جایگزین ، توسعه از پایین یعنی از سمت اجتماع و سمن ها است
- این توسعه اغلب با عنوان توسعه از راه سازمانهای غیردولتی شناخته می شود
- توسعه جایگزین بیشتر عملگراست تا نظری؛ متکی بر دانش محلی و مردمی
- نقش دولت: توانمندسازی، تسهیلگری و بسترسازی مشارکتهای مردمی است
- توسعه جایگزین معتقد به همگرایی فزاینده دولت، سمن ها و بازار(بخش خصوصی)

توسعه در همراهی یک دولت قوی با یک جامعه مدنی قوی رخ می دهد(فریدمن)

جامعه مدنی چیست؟

○ مطابق رویکرد اجتماع گرایانه، جامعه مدنی:

- فضایی اجتماعی برای مشارکت سیاسی و اجتماعی شهروندان
- غیرسیاسی و مستقل از دولت اما تاثیرگذار بر سیاست ها
- یک فضای کنش اجتماعی چندشبکه ای جهت جذب کنشهای متکثر اجتماعی
- رابط و پلی بین دولت و جامعه
- تقویت کننده پیوندهای اجتماعی
- یاریگر دولت در حل مشکلات اجتماعی

سمن ها جزء اصلی جامعه مدنی

○ سمن ها مصداقی از جامعه مدنی

سمن: گروهی مستقل، غیردولتی، غیرانتفاعی و داوطلبانه از مردم که با اهداف مشخص و آشکار پیرامون یک نیاز اجتماعی مشترک گرد آمده اند.

○ ویژگی های سمن:

غیرسیاسی

خودگردانی

مدیریت مشارکتی

غیرانتفاعی

دارای شخصیت حقوقی

داوطلبانه بودن

نداشتن وابستگی به دولت

رابطه دولت و سمن ها

در جامعه پیچیده بزرگ، در جایی که شهروندان قادر نیست بر سیاستهای دولت تاثیر بگذارد، اگر شهروندان به گروههای سیاسی مناسب تعلق نداشته باشند و تمیزه باشند، قدرت مرکزی کاملاً بر جامعه مسلط می شود (لیپست)

○ نسلهای سه گانه سمن ها

- نسل اول: به دنبال اهداف خیرخواهانه و نیکوکارانه در شرایط بحرانی و جنگها (پیگیری اهداف کوتاه مدت)
- نسل دوم: به دنبال حل مشکلات ساختاری و اجرای پروژه های بزرگ و توسعه ای نظیر توسعه آموزشی، بهداشتی و محیط زیستی
- نسل سوم: پس از دهه ۸۰ میلادی به دنبال جلب و جذب مشارکتهای مردمی و تامین حقوق شهروندی (پیگیری توسعه اجتماعی)

رابطه دولت و سمن ها

- رابطه تقابلی (استراتژی باخت _ باخت)
- رابطه بیگانگی (استراتژی باخت _ باخت)
- رابطه ابزاری (استراتژی برد _ باخت)
- رابطه همکاری (استراتژی برد _ برد)

سمن ها و توسعه

فرهنگ و مهارت گفت و شنود

ایجاد و تقویت جامعه مدنی

توسعه سیاسی

تقویت جامعه مدنی و سمن ها

پر کردن شکاف دولت و جامعه

توسعه همه جانبه

تقویت جامعه مدنی و سمن ها

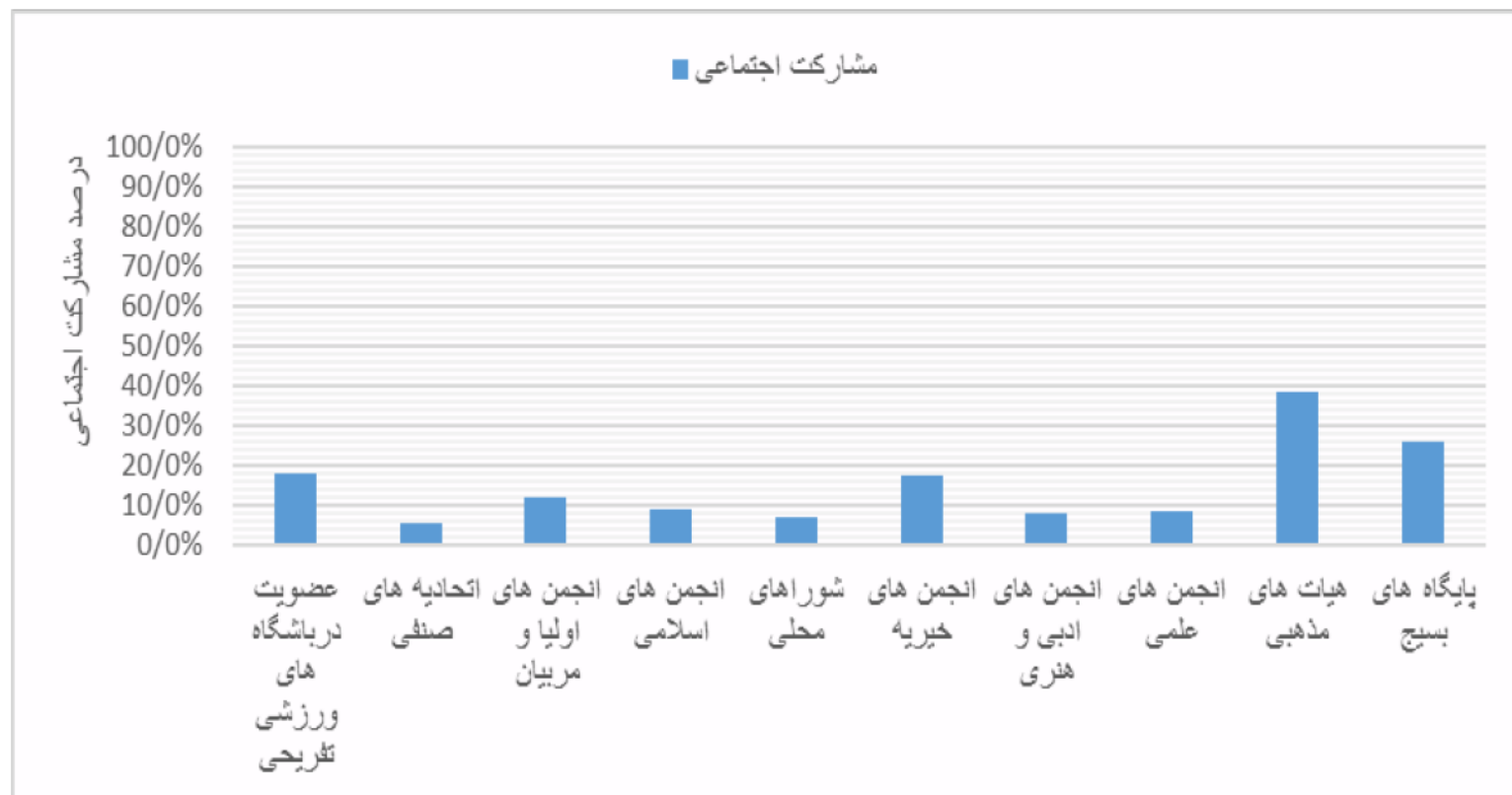
ساماندهی انرژی و نیروهای مردمی

توسعه اجتماعی

بسط فعالیتهای مدنی

پیش شرطهای مشارکت و ایجاد جامعه مدنی:

- تقسیم کار اجتماعی و ایجاد تنوع در ساخت اجتماعی
- احساس انسجام و همبستگی اجتماعی، «ما» جمعی
- تکثر عملی و توزیع عادلانه منابع قدرت
- وجود مالکیت خصوصی و امکان کسب و کار مستقل
- پذیرش و رعایت حقوق تشکل ها و انجمن ها
- قبول مکانیزمهای چانه زنی و رقابت
- حاکمیت قانون
- شفافیت اطلاعاتی و دسترسی آزاد اطلاعاتی

نمودار ۱. گرایش ایرانیان به عضویت در گروه ها و انجمن ها در سال ۱۳۸۳

مطمئن ترین راه برای نابودسازی یک جنبش اجتماعی تخریب پول به درون آن است (کورتن)

آسیب شناسی سمن ها

مسائل و مشکلات درونی

- تبدیل به دستگاهی بوروکراتیک با سلسله مراتب شدید سازمانی
- وابستگی به دولت و حمایت‌های مالی دولتی (شبه دولتی شدن)
- عدم آگاهی کافی از جایگاه و کارکردهای سمن ها
- عدم آشنایی با قوانین و مقررات
- وابستگی به احزاب و تداخل در فعالیتهای سیاسی
- عدم فعالیت سمن ها در قالب مجوزهای صادر شده
- تعامل ضعیف و نامناسب سمن ها با یکدیگر
- مدیریت سنتی، غیرحرفه‌ای، غیرتخصصی
- مسائل اقتصادی، ساختاری، و مسائل منابع انسانی

مسائل و مشکلات بیرونی

- ضعف روحیه همکاری و فعالیتهای مشارکتی
- تخطی بخشهای دولتی به حوزه فعالیت سمن ها
- نطارت شدید و سازوکارهای استصوابی
- فقدان، ضعف و ابهام در قوانین و مقررات (فقدان قانون جامع)
- عدم ضمانت اجرایی قوانین و مقررات
- عدم شفافیت و پاسخگویی مناسب
- نگرش نامناسب و نگاه امنیتی و سیاسی دولت به سمن ها
- تولی گری دولتی چندگانه بر سمن ها
- کمی گرایی شدید و رشد کمی سمن ها
- توسعه ناموزون حوزه های فعالیتی سمن ها
- توسعه کمی فارغ از نیازسنجی و امکان سنجی محیطی
- قدان جایگاه سمن ها در سیاست گذاری ها

توانمندسازی سمن ها

توانمندسازی درونی

- شبکه سازی های چندگانه (سمن، بخش خصوصی و گروههای اجتماعی)
- تقویت کانالهای ارتباطی و گفتگویی و رسانه ای کردن فعالیت ها
- تقویت و روزآمدسازی دانشی اعضای سمن ها
- آشنایی و بهره گیری از تجارب سمن های موفق داخلی و خارجی
- تدوین برنامه عملیاتی و جذب منابع مالی چندمرجعی شامل بخش های مختلف دولتی، خصوصی و خیرین
- انجام نیازسنجی و اقدام متناسب با نیازهای محلی و منطقه ای
- شناسایی و توجه به ظرفیت و توانایی های افراد برای پذیرش مشاغل و مسئولیت ها
- تعامل با افراد و گروههای مرجع محلی و منطقه ای (چهره های فرهنگی، ورزشی، هنری، مذهبی و علمی)
- توجه به دستورالعمل ها و ضوابط قانونی و عمل در راستای اهداف تعیین شده قانونی

توانمندسازی بیرونی

- برگزاری گردهمایی ها، آموزش و توانمندسازی
- شناسایی تجارب موفق داخلی و خارجی
- ایجاد نظام بانک اطلاعاتی از سمن ها
- انجام پروژه های مطالعاتی در حوزه سمن ها
- ایجاد سازوکارهای دانشی مدیریت سمن ها
- استراتژی های ایجاد و فعالیت نهاد فراگیر ملی و تقویت شبکه ها
- مهندسی مجدد نظام نظارت و ارزیابی عملکرد سمن ها
- ایجاد ساختارهای حمایتی از سمن ها در بدنه حاکمیت
- رفع موانع و تسهیل فرایند ثبت و مجوز
- تدوین و تصویب قانون جامع سمن ها
- حمایت های دولتی و غیرامنیتی کردن رابطه حاکمیت با سمن ها

راهبرد شبکه سازی سمن ها

چگونگی شبکه سازی بین سمن ها

○ شبکه سازی جغرافیایی

○ منطقه ای

○ ملی

○ بین المللی

○ شبکه سازی موضوعی

○ درون موضوعی

○ چند موضوعی

○ بینا موضوعی

اهداف و امتیازات شبکه سازی سمن ها

- ایجاد یک فضای حقوقی مناسب برای پیگیری کارها
- کاهش هزینه های مالی، زمانی و نیروی انسانی
- تکمیل دولت مدرن و مشارکت در آن
- ایجاد فضاها و جامعه مدنی بر مبنای ائتلاف های نیرومند
- ترسیم اهداف روشن و تصویری مشترک از توسعه و نقشی اساسی برای سمن ها
- فراروی از ایفای نقش ارائه دهنده گی خدمات و خیریه به نقشی کارآمدتر در فرایند تغییر اجتماعی
- ایجاد هماهنگی و اجتناب از موازی کاری
- تقویت و هم افزایی در مهارت ها و ظرفیت سازی

منابع

- مومنی، فرشاد (۱۳۹۹) مرزهای دانش توسعه: حکمرانی، رشد و توسعه، نشر نهادگرا
- ندروین پیترز، جان (۱۳۹۷) نظریه توسعه: فرهنگ، اقتصاد و جامعه، ترجمه انور محمدی، نشر گل آذین
- پیمایش سرمایه اجتماعی در ایران، ۱۳۸۳، مرکز طرح های ملی
- احمدی گیوی، مریم (۱۳۹۷)، طرح پژوهشی «آسیب شناسی سمن ها در ایران»، وزارت کشور، مرکز امور اجتماعی
- خانیکی، هادی (۱۳۹۵). ضعف جامعه مدنی و تشکل های مردم نهاد، گزارش وضعیت اجتماعی کشور، مرکز امور اجتماعی وزارت کشور
- مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه جهاد دانشگاهی (۱۳۹۹)، تعاملات، هماهنگی و شبکه سازی سمن ها، آدرس (<https://iran-bssc.ir/>)

تشکر و سپاس از حسن توجه شما عزیزان